

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ПАРЛАМЕНТАРИЗМУ ТА НАПРЯМКИ УДОСКОНАЛЕННЯ ДІЯЛЬНОСТІ ПАРЛАМЕНТУ В УКРАЇНІ

У статті розглянуто основні тенденції та проблемні аспекти в процесах розвитку українського парламентаризму. Проаналізовано основні можливі напрямки удосконалення діяльності українського парламенту.

Ключові слова: демократія, влада, форма держави, парламентаризм, виборча система, парламент, президент, уряд.

В статье рассмотрены основные тенденции и проблемные аспекты в процессах развития украинского парламентаризма. Проанализированы основные возможные направления совершенствования деятельности украинского парламента.

Ключевые слова: демократия, власть, форма государства, парламентаризм, избирательная система, парламент, президент, правительство.

The article considers the main tendency and problematic aspects in development of Ukrainian parliamentarism. The basic areas of possible improvement of the Ukrainian Parliament are analyses.

Key words: democracy, power, form the state, parliamentarism, electoral system, parliament, president, government.

Усі парламенти світу постійно працюють над підвищенням ефективності свого законодавчого процесу та виконанням цілої низки різноманітних парламентських обов'язків. Одна з проблем, що постає перед парламентами, полягає в тому, щоб вибудувати таку структуру стосунків між представниками різних партій для зменшення і уникнення внутрішніх конфліктів, щоб діалог відбувався не між окремими особами та політичними групами, а із згуртованою парламентською більшістю.

Для побудови демократичного, соціально захищеного суспільства у державі мають бути закріплені у конституції «багатопартійність» суспільства і в законах – норми, які забезпечують формування на демократичних засадах однопартійного або коаліційного керівництва органами виконавчої влади при чітко визначених правах меншості (опозиції).

Незважаючи на те, що за останні часи було внесено багато змін та доповнень в ті та інші законодавчі акти з метою підвищення ефективності функціонування Верховної Ради України, залишилися аспекти, які або не врегульовані законодавчою базою, або врегульовані недостатньо. Тому в даній статті основну увагу буде приділено тим моментам, які є проблемними в діяльності українського парламенту.

Деякі науковці наголошують нав тому, що парламентаризм є джерелом національного компромісу і порозуміння. Ця точка зору дійсно має свої підстави, але парламент не відображає в повній мірі уподобання і прагнення всього населення. Це проявляється в тому, що суспільство віддає свої голоси не за політичні

сили, а за соціальні міфи, якими користуються політичні лідери. В результаті ж політичні сили, що приходять до парламенту ведуть таку політику, яка майже завжди відрізняється від тих політичних міфів, якими користувалися політичні лідери. На сучасному етапі парламент не виконує одну з головних своїх функцій – досягнення соціально-політичної стабільності та представництва інтересів, а навпаки, джерелом є нових кризових ситуацій.

Досить часто як аргумент використовується європейська модель держави з домінацією парламенту в політичному житті держави. Але, слід враховувати, що кожна європейська країна має свої особливості, які відбиваються на її політичній системі, і на сьогодні відсутній єдиний для всіх стандарт. Крім того, не всі європейські країни є яскраво вираженими парламентськими республіками (Франція, Польща). Безумовно, необхідно враховувати сучасні тенденції, які показують, що в деяких країнах відбувається якраз рух до посилення президентської влади. Країни, які в даному випадку наводяться у якості прикладу мають тривалі позитивні парламентські традиції дійсно мають стабільну політичну, соціальну і економічну системи, і не потребують глобальних змін. Політичні сили, які входять до парламенту цих країн, не мають глибоких протиріч, а лише дискутують за деякими питаннями.

Дійсно, політична реформа, яка відбувається в Україні ще не є завершеною, а тому вести мову про її результати ще зарано. Безумовно, потребує подальшого удосконалення й Конституція України та законодавча база. Сучасний вектор розвитку політичної системи

потребує уточнення та виваженості, а на ці дії потрібен не тільки час, а й зміна політико-культурних традицій українського народу. Потрібно змінити відношення українського народу до ролі державної влади в суспільстві, а саме: українці повинні усвідомити той факт, що державні інститути утворюються лише тоді, коли в них виникає нагальна потреба, і їх головне завдання в тому, щоб полегшити життя народу. І цей аспект є найбільш проблемним. Українці, як народ, як нація, традиційно сприймають державні інститути досить негативно, відсутня довіра до цих інститутів, і відповідно, ці інститути не можуть бути повністю легітимними.

Деякі науковці вважають, що для України найбільш ефективнішим є республіка з домінацією президентської влади. Президент має бути головою виконавчої влади і нести відповідальність за все, що відбувається в державі. На думку, цих учених, така форма політичної влади ніяк не суперечить особистим правам і свободам громадян, адже саме вони будуть обирати Президента і будуть чітко бачити ту людину, яка буде відповідати за дії, які відбуваються в державі. Крім того, ці вчені вважають, що парламентаризм в Україні може призвести до охлократії, яка призведе до тиранії. Ідея президентської республіки не суперечить інституту парламенту, мова йде про те, щоб парламент не перебирав на себе повноважень Президента. Парламент має контролювати діяльність виконавчої влади, але не формувати її. Місцеві ради мають займатися такими питаннями, як зміна каналізації, доведення до ладу доріг, будівництва шкіл і лікарень. Але не треба місцевим радам займатися глобальними проблемами суспільства, такими як формування державної або національної ідеології, проблеми мови тощо. [5, с. 20].

Відповідно до такої позиції, коли виконавчу владу формує парламент, виникає можливість узурпації влади і відбувається концентрація всієї влади в руках однієї політичної сили. Роль парламентської опозиції навряд чи є достатньою, аби контролювати виконавчу владу. Тобто, парламентська коаліція стає фактично одним цілим з урядом і не зацікавлена ні в його критиці, ні в його контролі. А опозиція не має реальних важелів впливу на цю парламентсько-урядову корпорацию. У випадку президентського правління, яке пропонують автори даного підходу, виконавча і законодавча гілки влади залишаються незалежними, функція першої полягає в управлінні державою, функція другої полягає у контролі за цим процесом.

Існує ще один важливий аспект, який необхідний для розгляду інституту парламентаризму в Україні – це конституційний розвиток. Саме конституція країни відображає, чи дотримується країна демократичних принципів чи авторитарних, і чи є держава правовою. На сьогодні в Україні парламент відіграє особливу роль у зв'язку з необхідністю створення законодавчої бази для нового суспільства. Наприкінці 80-х років Р. Дарендорф на основі досліджень саме перехідних процесів побудував шкалу переходу від тоталітарного до демократичного суспільства, за якою держава, нація, повинні вирішити три основних питання, або, як він це назвав, – три періоди часу. Перший період – це час правника, час юриста, тобто вироблення правових засад майбутнього демократичного

суспільства. І цей період має тривати щонайменше півроку і більше. Другий період – це час економіста, закладення еконо-мічних основ для нового суспільства, і він визначив максимальний термін для цього періоду – 6 років. Третій період – це час громадянина, формування вже власне громадянського суспільства, тобто формування в особистості, в громадянах саме тих рис, без яких абсолютно неможливе існування демократичного суспільства. Часовий проміжок для цього періоду він визначив у 60 років [3, с. 88].

Українське суспільство вже пройшло перший етап свого становлення в якості громадянського. І тут слід відзначити, що однією з проблем, що перешкоджає розвитку парламентаризму в Україні, є відсутність сталих традицій парламентаризму. Крім цього, є проблеми, пов'язані з кризовими явищами практично в усіх сферах життя. Спроби виправити проблеми лише в одній із цих сфер призводять до викривлень або перекосів в інших сферах життєдіяльності суспільства. Тому Верховна Рада змушена постійно вносити зміни до великої кількості законів, які було прийнято за останні роки, або, загалом, змінювати концепцію законів. Аналіз діяльності Верховної Ради показує, що Верховна Рада ще не стала справжнім парламентом у найвищому розумінні цього слова, тобто інституцією, яка була б незалежною і здійснювала свою діяльність у найкращих традиціях народовладдя, законотворчості на благо розвитку всього суспільства.

Так, Верховна Рада України I та частково II скликання діяли в умовах всевладдя рад. Парламент, окрім традиційних представницької та законодавчої функцій, фактично здійснював виконавчі повноваження, зосереджуючи у своїх руках усю повноту влади в країні, водночас не несучи відповідальності за стан справ у країні [6, с. 39]. ВРУ III та IV скликання працювали в умовах системного тиску з боку інституту президента. Представницькі функції парламенту були суттєво викривлені шляхом застосування адмінресурсу в мажоритарних округах та тиску на депутатський корпус. Президент діяв в умовах обмеженого законодавчого поля, штучно накладаючи вето на конституційні закони, привласнюючи собі функції і норми, що знаходились поза конституційним полем. Парламент був позбавлений можливостей впливу на кадровий склад Кабміну. Відтак законодавча діяльність парламенту носила несистемний характер, не завжди отримувала відповідне фінансове підґрунтя з боку уряду. Парламент III (1998-2002), а особливо IV скликання (2002-2006) головним своїм завданням вбачав протистояння авторитарним антиконституційним тенденціям з боку інституту президентства. Конституційні зміни напередодні другого туру президентських виборів 2004 року вивели парламент зі стану облоги, посиливши його функції та роль у системі врядування в країні. Проведення виборів на пропорційній основі фактично унеможливило застосування адмінресурсу з метою викривлення волевиявлення виборців. Прив'язка парламенту до формування уряду забезпечила впровадження зв'язки «прийнятий законопроект – його реалізація урядом – несення колективної відповідальності». Ухвалені законопроекти, а також солідарна відповідальність парламентської коаліції з урядом мали сприяти формуванню системного законодавчого поля та подоланню законодавчого хаосу в стінах парламенту [1, с. 9].

На той час було сформовано досить виважені умови для функціонування парламентаризму в Україні: адекватне, результатам волевиявлення, представництво виборців та раціональна законодавча діяльність. Розклад політичних сил у державі водночас творив практично ідеальну систему стримувань і противаг. З одного боку, парламентська коаліція, яка вперше в історії України самостійно сформувала уряд, мала можливість реалізувати свої передвиборчі обіцянки. З іншого – парламентська опозиція, яка мала за собою надійний тил у вигляді інституту президентства, отримувала реальні механізми противаг і контролю за діями парламентської коаліції та уряду.

Слід зазначити, що правильні теоретичні основи роботи Верховної Ради України V скликання не спрацювали. Рада не стала повноцінним ефективним вищим представницьким та законодавчим органом країни. Більше того, замість адекватного представництва волевиявлення виборців, їхніх політичних поглядів та соціально-економічних інтересів суспільство отримало представництво великих фінансово-політичних груп на чолі з харизматичними лідерами та відсутністю реальних програм розвитку.

Відтак, в умовах номінального конституційного збільшення повноважень парламенту було отримано реальне зменшення його ролі і ваги в житті країни. Натомість, суспільство спостерігало девальвацію механізмів парламентаризму, тобто дискусивної демократії, критичне зменшення ролі народного депутата України як носія і виразника волі виборців, представника їхніх інтересів та фахівця-законодавця.

Якщо за мажоритарної системи часів парламентської моделі Україна мала надмірно владну і низько-відповідальну модель парламенту, а в часи фактично авторитарних повноважень Президента Л. Кучми парламент все ж залишався цілісним вищим представницьким органом, то в умовах номінального посилення повноважень Верховної Ради реально послабились функції парламентаризму та практично було зведено нанівець роль окремого народного депутата. Фракції меншості замість того, щоб контролювати законність прийняття рішень більшістю, контролювати дії уряду, опановувати їх, розробляючи і подаючи законодавчі ініціативи, вдалися до зриву роботи Верховної Ради України. Фракції більшості замість того, щоб сформувати кадровий склад уряду, дати йому робоче завдання і дорожню карту у вигляді прийнятої коаліцією програми дій уряду, фактично стали лише виконавцем волі уряду. Окремі парламентарі втратили статус суб'єктів парламентського процесу та виразників інтересів виборців і активних учасників законодавчого процесу.

Також відбулася помітна девальвація ролі парламентських комітетів. Лідери парламентських комітетів, які у попередніх скликаннях мали статуси адекватні міністерським та відігравали значну галузеву роль у процесі проходження законодавства, фактично перетворилися на організаторів парламентських клубів за соціально-економічними напрямками без реального впливу, повноважень та голосу. Значно послабленою, попри існування сильного і харизматичного лідера, стала і посада Голови Верховної Ради України, що фактично став парламентським спікером, слова і думка

якого вже не мали такої ж значної ролі, як це було, наприклад, у парламентах попереднього скликання. Фактично голова Верховної ради України змушений був проводити через сесійний зал рішення, підготовлені номінально коаліцією, а фактично – урядом.

Крім того, відбувається нівелювання статусу народного обранця, який, передусім, через зміну виборчої системи втратив представницькі функції. Парламентарі-списочники, хоча і номінально закріплюються за певними територіальними групами виборців чи фаховими комітетськими напрямками, реально виконують функцію легалізаторів рішень керівництва фракцій.

Як показала практика, пропорційна виборча система із закритими списками призвела до звуження суспільного представництва у парламенті. Перехід до виключно пропорційної системи ліквідував принцип територіального представництва. Як результат – у парламенті V скликання понад 40% територіальних громад не були репрезентовані у вищому законодавчому та місцевих представницьких органах влади. Принцип територіального був замінений принципом партійно-програмового представництва. Він мав би передбачати наявність ідеологічних партій з розвиненою внутрішньопартійною демократією та послідовною програмою. Попри зовнішні спроби надати виборам характеру ідеолого-програмової дискусії реально спостерігається конкурсу обіцянок, які не здатен виконати жоден уряд. Таким чином, суспільство й досі не отримало ідеологічного представництва, натомість існує лише група прибічників якого-небудь лідера та групи лобістів. Крім того, кулуарний характер формування партійних списків та неможливість суспільства вплинути на вибір не лише партії, але й порядку розміщення її кандидатів призвів до того, що головним критерієм потрапляння до списку стали не політичні чи фахові здібності кандидата, а фінансовий внесок. Закриті виборчі списки за умов відсутності партійної демократії позбавили суспільство можливості контролювати і надавати преференції певним партійним учасникам списку. Лідери та спонсори партій одноосібно формують партійні списки. Таким чином, спостерігається відсутність внутрішньопартійної демократії та чітких критеріїв формування виборчих списків.

Ще однією негативною сталою тенденцією стало закриття каналів оновлення еліт. Це проявляється у реальному відриві парламенту від суспільства. Якщо до складу Верховної Ради України II скликання потрапило лише 56 народних депутатів з I скликання, а до III скликання потрапила лише третина (159) депутатів з попереднього. Пропорційні вибори 2007 року дали оновлення парламенту лише на третину.

У період 2003–2005 роки можна охарактеризувати як період, у який Верховна Рада України реалізувала корпоративні інтереси окремих елітних груп. Це проявилось у відсутності реалізації інтересів широких шарів населення, що у недостатній мірі артикульовані й агреговані політичними партіями, хоча і відображені в діяльності парламенту України, не забезпечують достатнього рівня легітимності усєї владної системи. Парламент України, сформований як політичний інститут західного типу, загальні і специфічні парламентські функції виконував неефективно. Неоптимально діяли демократичні канали зв'язку як між парламентськими

групами, так і між парламентом і суспільством загалом, державою і суспільством.

Дійсно, це все зумовило необхідність проведення політичної реформи з метою скорочення трансформаційного періоду української політичної системи, оптимізації парламентської діяльності і недопущення розпаду української держави. Реалізація її положень надасть можливість сформованому за партійними списками парламенту, як політичному інституту більш чутливому до соціальних вимог, керувати економічною лінією, забезпечуючи стабільність функціонування політичної системи.

Усі ці аспекти безумовно впливають на якість роботи Верховної Ради України, зокрема, на якість законодавчого процесу. Відсутність стратегії розвитку законодавства, посилюється лобістським спрямуванням діяльності Ради. Як показує політична практика, посилення впливу на політику олігархів і збільшення розмірів політичного інвестування – наслідок переходу на пропорційну системи виборів. Голосування за списками посилює олігархію, індивідуальне голосування (мажоритарне) її послаблює. На цьому наголошував ще М. Дюверже, але він також говорив, що команди і клани представляють собою особистісні олігархії. Бюрократія, навпаки, є типом олігархії інституційної. Тому зміцнюючи інституції партійної бюрократії потрібно чітко розуміти, яку функцію ця бюрократія має відігравати. Не лише опанувати зовнішнім олігархіям, але й бути комунікативним живим механізмом зв'язку суспільства та партійних низів із стратегією тактикою руху партії, позиції її парламентської фракції [4, с. 298].

В умовах, коли парламент перетворився та орган колективної безвідповідальності потрібно посилювати механізми контролю за парламентом і політикумом. Який шлях вибере Україна – президентську модель правління чи парламентську в боротьбі за подолання дуалізму виконавчої влади – головне, щоб не були остаточно зруйновані механізми парламентаризму в Україні. Важливо, щоб парламент і далі залишався відкритим дискусивним форумом конкуренції політичних еліт, ідей та стратегій розвитку.

На новому етапі парламенту України необхідно переглянути сутність свого призначення. Внутрішній потенціал парламентаризму ще не цілком розвинений в Україні. Йдеться, насамперед, про його роль в інтеграції населення і управлінських прошарків у загальну мережу правил і звичок, консолідації суспільства, врегулювання конфліктів між політичними акторами, зміцнення політичних систем за допомогою мобілізації населення на підтримку нових інститутів. Для цього необхідно дуже багато зробити у напрямі формування в суспільстві політичної культури, щоб населення ставилося до представницьких органів з довірою та розуміло свою відповідальність за якість влади.

Тобто, на макрорівні необхідним є вдосконалення всієї політичної системи, підготовка всіх її інститутів до парламентаризму. Завершитися цей процес має становленням парламенту для його адекватного сприйняття самою системою. Зміни мають відбутися в суспільній підсвідомості, політичній і правовій культурі суспільства, коли населення за всіма недоліками парламентаризму усвідомлюватиме необхідність його

функціонування в політичній системі як найважливішого каналу впливу на дії влади.

На даному етапі політичній системі України характерний розрив між інтересами парламентарів та інтересами широких мас, що свідчить про невиконання Верховною Радою України як інституційних функцій (артикуляції, агрегації й інтеграції соціальних інтересів), так і спеціальної функції узгодження суспільних інтересів. Для підтримки демократичного характеру політичної системи країни необхідне удосконалення парламентського представництва і подальша демократична соціалізація населення, процес якої повинна прискорити запроваджена в Україні політична реформа. До 2003 року відбулося зміщення акцентів у реалізації політичного курсу з суспільного пріоритету на індивідуальний, корпоративний (залежно від політичного впливу окремих елітних груп і переваги пропрезидентських угруповань) та його конституційне закріплення. Здійснення Верховною Радою України інструментальних функцій ускладнюється недоліками виборчого механізму, відсутністю стійкої партійної системи, нездатністю формування парламентської більшості народних обранців, особливостями мобілізованого типу політичної участі українського населення. Український парламент принципово не відрізняється в цьому відношенні від інститутів державного правління й управління. Це посилює розрив між інтересами парламентарів і загальнонаціональними інтересами. Характерними ознаками функціонування Верховної Ради України стали: відсутність механізмів зворотного зв'язку з виборцями; перекручування або ігнорування волі виборців; клановий характер структури парламенту; конкуренція і протистояння представників парламентської і президентської влади.

Аналізуючи зазначені тенденції розвитку українського парламенту, слід зазначити, що розвиток парламентаризму неможливий без становлення повноцінної партійної системи і розвитку громадянських почуттів у населення, для чого необхідне створення адекватної сучасним умовам системи групових та індивідуальних орієнтацій, напрямків суспільного розвитку [7, с. 165].

Щодо загальної характеристики діяльності Верховної Ради України, то Др. С. Вітмор відзначає, що нинішня робота Верховної Ради порівняно з тією, яка мала місце у ранніх 90-х, відзначається певним інституційним розвитком. Наприклад, це стосується інфраструктури комітетів та фракцій, а також самого законодавчого процесу. Але разом з тим у кожній сфері діяльності парламенту є ще багато завдань, які треба виконати для того, щоб можна було говорити про дійсно ефективне функціонування Верховної Ради. Серед інших позитивних моментів варто відзначити той факт, що в Україні зараз працює постійно діючий парламент, якого не було ще 20 років тому. Крім того, ресурси (в тому числі й експертні), на які може спиратися Верховна Рада у своїй роботі, надзвичайно зросли за пострадянський період. Парламентські комітети зараз мають великі професійні секретаріати (на зразок моделі США), хоча й залишаються певні проблеми з рівнем експертного аналізу, а також з нерівномірним навантаженням на комітети. Прозорість роботи Верховної Ради також значно покращилася, особливо за останні 10 років (можливо, завдяки роз-

виту електронних технологій та покращенню фінансування). Парламент є, безумовно, найбільш доступною інституцією влади для звичайних громадян. Також вироблено законодавчу базу та відповідні процедури, хоча й небездоганні, які дозволяють Верховній Раді здійснювати свої конституційні функції. Однак, на жаль, «ефективність» наразі не те слово, яке виникає в уяві, коли ми говоримо про Верховну Раду України.

Др. С. Вітмор відзначає найбільш істотні недоліки функціонування Верховної Ради, які водночас є і двома найбільш важко вирішуваними труднощами: це, по-перше, проблема слабких партій й т. зв. «політичного туризму», а, по-друге, недотримання встановлених правил. На перший погляд існує спокуса приписати всю провину за ситуацію нігілістичній культурі сприйняття парламенту, яка існує як наслідок ширшої за своєю суттю невизначеності щодо форми держави в Україні. Іншими словами, внаслідок того, що «питання більш високого порядку» щодо розподілу влади між парламентом, президентом та урядом так і не були до кінця вирішені, інституалізація правил «нижчого порядку» (наприклад, поваги до законотворчого процесу) стала надзвичайно проблемним процесом. Це пояснення має певну привабливість, але разом з тим, інші пострадянські парламенти, які зростали у більш чітких та стабільних конституційних умовах (наприклад, Росія), також діяли як за правилами, так і поза ними (у рівній мірі), а це означає, що означений феномен є більш глибоким, ніж проблема визначення правил вищого порядку. Депутати (так само, як і інші політичні актори в Україні) не мають достатньо стимулів для того, щоб діяти чітко за офіційними правилами, в той час як значно більшого можна досягнути неформальними методами. Так чи інакше, але всі депутати (та інші актори) порушували правила, й це вже стало нормою роботи парламенту. Широко поширеною практикою стало акцентування уваги на таких проступках, якщо те чи інше прийняте рішення суперечить чийсь інтересам й потрібно поставити під сумнів його легітимність. Глибинна суть проблеми – недовіра: жодна з груп не готова відмовитись від переваг, які надає порушення правил, без гарантій того, що від таких переваг відмовляться і всі інші. Тому цього й не відбувається, що, в результаті, приносить збитки усім. Слабкі партії – друга головна проблема в Україні, тому що лише через партії можуть бути встановлені чіткі зв'язки представництва та відповідальності. Крім того, партії можуть забезпечувати базу для стабільної та ефективної роботи уряду й пропонувати політичні альтернативи для виборців. У Верховній Раді слабкість партій найбільш яскраво проявляється у

явищі т. зв. «політичного туризму», який викликаний, поміж іншого, недостатнім розподілом бізнесу та влади. Депутати нерідко є підприємцями, які бачать у партіях лише засоби отримання депутатського мандату, що забезпечує як імунітет, так і можливості лобювання та захисту бізнес-інтересів. Як наслідок, лояльність до партії, від якої вони були обрані в парламент, у таких депутатів дуже обмежена. Природно, що депутатам-підприємцям дуже проблемно знаходитися в опозиції до влади, й це впливає на їх голосування та партійну лояльність (незалежно від того, чи прописав проблемно знаходитися в опозиції до влади, й це впливає на їх голосування та партійну лояльність (незалежно від того, чи прописаний у конституції «імперативний мандат») [2, с. 55].

Як висновок слід зазначити, що й досі одним з важливих питань державотворення в Україні є питання перерозподілу повноважень у трикутнику «Президент – Парламент – Уряд». Попри закріплення на рівні Конституції України за Кабінетом Міністрів України статусу вищого органу в системі органів виконавчої влади, а за Президентом – статусу глави держави, а не виконавчої влади, визначальний вплив на функціонування виконавчої влади в Україні на сьогодні здійснює не Кабінет Міністрів України, а Президент. При цьому взаємодію парламенту з вищим органом виконавчої влади навряд чи можна назвати ефективною. Зазначені фактори дозволили окремим політикам та науковцям говорити про необхідність перерозподілу повноважень між Президентом України, Верховною Радою України та Кабінетом Міністрів України з метою перетворення України з «президентсько-парламентської» на «парламентсько-президентську» республіку. Без ефективних демократичних парламентів уряду не сприймаються як цілком легітимні. Такі політичні організації, як парламенти, проходять процес становлення впродовж багатьох років. Запровадження структур, норм та процедур вимагає часу, і лише після цього парламент стає інституцією. Український парламент демонструє, що вже самі лише парламентські дебати мають демократизуючий вплив, бо люди почали дізнаватися про альтернативні пропоновані законопроекти та структури і слухати справжні дебати щодо цих питань, підтримується (поки що досить формальний) зв'язок між виборцями й депутатами та між парламентом і засобами масової інформації. Український народ має виявити достатньо терпіння та довіри, щоб дати своїм представникам можливість висловлювати свої сподівання у парламентських дебатах. Водночас обрані представники повинні розсудливо сприяти становленню дієвого парламенту.

ЛІТЕРАТУРА

1. Алефіренко В. С. З досвіду державотворення в Україні за роки незалежності: проблеми і перспективи / Алефіренко В. С., Руденко С. Г. // Історична наука: проблеми розвитку: матеріали Міжнар. наук. конф., 17-18 трав. 2002 р. – Луганськ, 2002. – С. 7–11.
2. Вітмор Др. С. Українська держава має шанс (але не гарантію) залишитися більш відкритою та відповідальною щодо потреб громадян, ніж Росія / Др. С. Вітмор // «Часопис ПАРЛАМЕНТ». – № 3. – 2010. – С. 53–56.
3. Джаконіні В. Дарендорф: теорія конфлікту / В. Джаконіні // Політологія вчора і сьогодні – Вып. 2. – М., 2000.
4. Дюверже М. Политические партии / М. Дюверже. – М.: Академический проект, 2000. – 558 с.
5. Кривенко Л. Конституційна модель Верховної Ради. Повернення до майбутнього / Л. Кривенко // Віче. – 2002. – № 10. – С. 17–23.
6. Кривенко Л. Т. Необхідно модернізувати конституційне визначення Верховної Ради України / Л. Кривенко // Вісник Академії правових наук України, № 4(35). – Харків, 2003. – С. 37–51.

7. Скребец О. В. Реформа избирательной системы и развитие парламентаризма в Украине / О. В. Скребец // Вестник СевГТУ: Сборник научных трудов. Выпуск 42. – Севастополь : Изд-во СевНТУ, 2002. – С. 161–168.
8. Скребец О. В. Динаміка функцій парламенту України у перехідний період / О. В. Скребец // Політологічний вісник : збірник наукових праць. Випуск 14. – К. : Т-во «Знання» України, 2003. – С. 75–82.

Рецензенти: **Колісниченко А. І.**, д.і.н, професор;
Бронніков В. Д., к.і.н., доцент.

© Ломжець Ю. В., 2012

Дата надходження статті до редколегії 18.06.2012 р.

ЛОМЖЕЦЬ Юлія Вікторівна – кандидат політичних наук, доцент кафедри правознавства Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова, м. Миколаїв.

Коло наукових інтересів: історія становлення та розвитку інституту парламентаризму в Україні та світі. Проблемні аспекти розвитку конституційного та парламентського права в Україні.